

РЕЦЕНЗИЯ

*от проф. д.изк. Елисавета Вълчинова-Чендова (ИИИЗк – БАН, НБУ)
проф. направление 8.3. Музикално и танцово изкуство*

за дисертационния труд на

ТЕОДОРА НИКОЛАЕВА АТАНАСОВА

на тема

**„ИНТЕРПРЕТАЦИОННИ ПРОБЛЕМИ В НЯКОИ ТВОРБИ ЗА СОЛО
ВИОЛОНЧЕЛО НА ПЕТЪР ХРИСТОСКОВ, ДИМИТЪР ХРИСТОВ,
НИКОЛАЙ СТОЙКОВ И ГЕОРГИ АРНАУДОВ“**

за присъждане на образователната и научна степен „доктор“,
проф. направление 8.3. Музикално и танцово изкуство

Научен ръководител: проф. Анатоли Кръстев

КРАТКО ПРЕДСТАВЯНЕ НА ДИСЕРТАНТКАТА

Теодора Николаева Атанасова (р. 1993) има активна преподавателска и концертна дейност. Възпитаник на Националното училище за музикално и танцово изкуство „Добрин Петков“ в родния си град Пловдив и Националната музикална академия „Проф. Панчо Владигеров“, която завършва през 2017 в класовете по виолончело на проф. Анатоли Кръстев и по камерна музика на проф. Ангел Станков, тя е преподавател по виолончело в Националното музикално училище „Любомир Пипков“ в София, а от 2020 – хоноруван преподавател в НМА. Участва в майсторски класове на световноизвестни виолончелисти Клаудио Бохоркез, Ромен Гариу, Денис Северин, Томас Гросенбахер, Георг Байч, Конрадин Бродбек, Разван Сума, Антон Никулеску, Владимир Перлин, Матс Лидстрьом, Алваро Хуертас и др. Неколкократно усъвършенства изпълнителското си майсторство в Международната лятна академия на Университета за музика и изпълнителски изкуства във Виена, където работи под ръководството на изтъкнати музиканти и педагози в областта на камерната музика като Хато Байерле, Йозеф Клузон, Аведис Куюмджиян, Йоханес Майсл, Анита Митерер, Петер Надж, Петр Праузе, Ян Талих, Вида Вуйич, Евгения Епщайн и Мигел да Силва. Носител е на множество награди от национални и международни конкурси.

Теодора Атанасова е солист на Оркестъра на Асоциация „Оркестрани“ (Понте ди Пиаве, Италия), Академичния симфоничен оркестър на НМА, Камерен оркестър „Орфей“ – Перник, Симфониета – Видин, Софийската филхармония, на симфоничните оркестри в Шумен, Пазарджик, Русе и Пловдив. През 2017 г. с „Junge Zürcher Harmoniker“ участва в няколко концертни програми в Цюрих (Швейцария). От 2018 е виолончелист на струнен квартет „Фрош“, в чийто богат репертоар присъстват и много съвременни произведения, включително и премиери. Музицирането на състава неслучайно е откроявано като модел на

професионализъм и артистизъм, на художествен вкус и проникновено претворяване на Нова музика. От 2020 е член на „Underground Cello Quartet“ – първия виолончелов квартет в България. Като камерен изпълнител тя е гостувала на повечето големи музикални фестивали в България. Участва като гост-преподавател в образователната програма „MiniCellos“ в първите две издания на виолончеловия фестивал „CellEast“ – Букурещ, Румъния. (2022 и 2023). Записва за БНТ, БНР, Европейския звукозаписен оркестър (ERO) и Sofia Session Orchestra. От 2019 тя е водач на виолончеловата група в Нов симфоничен оркестър и соло виолончелист на Европейския звукозаписен оркестър. Като солист, камерен изпълнител и оркестрант е изнасяла концерти в България, Италия, Германия, Австрия, Франция, Швейцария, Полша, Словения, Словакия, Турция, Сърбия, Русия, Китай, Южна Корея, Саудитска Арабия, ОАЕ и др.

ОЦЕНКА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Темата на дисертационния труд е пряко свързан с интерпретаторската и преподавателска дейност на дисертантката и интереса ѝ към съвременни български творби за соло виолончело. Насочен е към конкретен период – от 90-те години на XX век до наши дни. Както изтъква Теодора Атанасова, тя е мотивирана от силната връзка между композитор и интерпретатор, която е стимул както за авторските търсения, така и за обогатяването на репертоара, и за „утвърждаването и перспективата на националната виолончелова школа“ (Дисертация, с. 4).

Четири произведения, които са обект на изследването, са на творци с различни композиционни търсения. Това са: Петър Христосков – „Ръченица“ оп. 1, № 6 (транскрипция за виолончело на Джефри Дийн), Димитър Христов – „Размишления на едно самотно виолончело“, Николай Стойков – Соната за соло виолончело, оп. 39 и Георги Арnaudов – „Три сонета по Микеланджело“ за соло виолончело.

В центъра на нейния анализ са интерпретационните проблеми, разгледани съобразно конкретните творчески решения по отношение на съдържанието и драматургичното изграждане на произведенията, на музикалната им форма и избора на музикален език, т.е. на всички естетически и технологични особености в тях, като са предложени и някои практически указания и съвети за преодоляването на техническите инструментални проблеми, които те поставят пред изпълнителя. Реализиран е единен подход при разглеждането на четирите творби, осъществен от позицията на изпълнителя и педагога, който позволява да се открият индивидуалните задачи, които стоят пред интерпретатора при всяко едно от заглавията. Наблюденията ѝ са аргументирани ясно и убедително въз основа на широк поглед върху творчеството на тези композитори и конкретните специфики във всеки пример.

Това определя и структурата на дисертационния труд, който съдържа увод, четири основни глави, посветени на всеки автор и неговата творба, заключение и литература, общо 127 с., включително 72 нотни примера. Посочената литература включва 34 заглавия, от които 4 на латиница, 6 интернет ресурса и 9 нотни издания.

Приложената справка за художественотворческа дейност на Теодора Атанасова – неразделна част от дисертационния труд, на която специално акцентирам, е респектираща и представя нейната богатата и стойностна постоянна концертна активност от 2018/2019 до края на 2023, както и осъществените 12 студийни звукозаписа (вкл. за БНР и БНТ) и 3 компактиска.

Всяка глава, както подчертава дисертантката в увода, започва с въстъпителни кратки биографични данни, въвеждащи в стила на композитора и историята на написването на разглежданото произведение, последвани от задълбочен интерпретаторски прочит и анализ.

В първа глава е коментиран в началото въпросът за транскрипцията, тъй като конкретен обект е транскрипцията на Джефри Дийн на популярното капричио за цигулка на Петър Христосков – „Ръченица“ оп. 1, № 6 (любим бисов номер на цигуларите виртуози). Освен ярък изпълнител и интерпретатор на съвременни творби, Джефри Дийн е автор на различни транскрипции и при всяка една от тях той съумява да съхрани авторския почерк, „прераждайки“ творбата за друг инструмент или състав, влагайки и нещо свое.

В творчеството на Петър Христосков виолончелото е предпочитан солов инструмент както в концертния жанр, така и в камерната музика (известните „Ария“ и „Фантазия“ оп. 15 за соло виолончело, които са били обект на изследване). Транскрипцията за соло виолончело съхранява нейната виртуозност и атрактивност, разгръщайки фолклорната стихия и ефектната звукова фактура. Сравнявайки оригинала за цигулка на „Ръченицата“ и транскрипцията, авторката проследява как Джефри Дийн запазва характера на образца – „В транскрипцията за виолончело Джефри Дийн променя основната тоналност на капричиото на ла минор – естествено и логично решение, свързано с разликата в строя между цигулката и виолончелото, чиято най-висока струна се настройва на ла от малка октава. По този начин виолончелистът съумява да спазва същото съотношение на празните струни и естествените флажолети в пиесата, което от своя страна спомага за оптимално запазване на апликатурата, както и за инструменталното удобство при изпълнение. Честото им използване спомага за по-натуралното и близко до фолклорния маниер на свирене прозвучаване на пиесата“ (Дисертация, с. 16). Проследени са и новите моменти, които придават допълнителен блясък на творбата – например по отношение на динамиката на Джефри Дийн „залага на

така наречения „ехо ефект“ (Дисертация, с. 17). Въведен е подробен технологичен анализ, посочени са начини за реализиране на идеите на Джефри Дийн. Тук специално ще подчертая широкия аналитичен подход на авторката, опиращ се и на подходяща за случая литература, чрез която аргументира и отношението образец – транскрипция. Теодора Атанасова осъществява студийен запис на творбата (15.01.2024).

През различните творчески периоди (**втора глава**) Димитър Христов пише творби за виолончело в различни жанрове. Дисертантката много коректно споменава тези заглавия от творчеството му, набляга на връзката му с виолончелистите проф. Здравко Йорданов, Емилия Барановска, проф. Анатоли Кръстев, Джефри Дийн и извежда характерни особености на индивидуалния му новаторски композиционен стил. Въвежда и изследвания, свързани с тази тема. Творбите за соло виолончело в творчеството на Димитър Христов са две, писани са през около три десетилетия и са посветени на проф. Здравко Йорданов. Разглежданото произведение „Размишления на едно самотно виолончело“ (1991) е създадено по повод 60-годишния юбилей на Здравко Йорданов, но премиерата е 10 години по-късно от Джефри Дийн, а след това то е репертоарно за проф. Анатоли Кръстев (той го изпълнява за първи път по повод 75-годишнината на автора, 2008).

Дисертантката проследява квазитеатралността в седемте части на тази впечатляваща творба, които имат своите заглавия. Ще допълня, че заглавията при Димитър Христов са както конкретно насочващи, така и в известен смисъл метафорични и отправят винаги много по-широки послания. Всички части на творбата са изградени върху звуков комплекс, който може да бъде мислен и като основна тема (Биляна Чокоева-Ангелова), развита в релефен мелодически единен рисунък, и който се асоциира с конкретни образни представи, изискващи съответен интерпретаторски прочит. (Наблюдава се един вид квазисловесност, която, според мен, е много важна.) Разглеждайки линейната разгърнатост на мелодичния материал, опирайки се на вече установени подходи на анализ на Димитър-Христовите партитури в трудове на някои изследователи на неговото творчество, както и на словото на самия композитор, с професионална зрялост авторката конкретно посочва техническите инструментални похвати, които са най-подходящи, за да се реализира търсената сюжетност в частите. Както и при другите разглеждани произведения прочитът на Теодора Атанасова е убедителен и много полезен за бъдещите изпълнители.

В обемното творчество на Николай Стойков в различни жанрове (**трета глава**) виолончелото присъства в камерната му музика и, както подчертава

дисертантката, в повечето от тези творби той намира в тембъра на виолончелото най-подходящ израз за пресъздаване на емоционални състояния, свързани със скръб и печал. В четиричастната Соната за соло виолончело оп. 39 могат да бъдат открити много от характеристиките на неговото творчество – „препратки към автентичния български фолклор, примесени с характерни за стила на автора сонорно-алеаторни построения, изискващи специфични похвати на звукоизвличане“ (Дисертация, с. 67). По отношение на музикалния език Николай Стойков използва различни технологични похвати, включително различни алеаторни и сонорни похвати от авангарда от средата на XX век. Те са характерни и за тази Соната, в която композиторът свободно следва класическата структура, преосмисляйки частите в посока на конкретна образност, нещо много характерно за неговото творчество. Самият Николай Стойков, който е и автор на литературни творби, споделя идеите си и насочва вниманието на слушателя към конкретни сюжети. Разглеждането на Сонатата разкрива сериозните професионални познания на дисертантката в анализа и на такъв тип нотна фактура, обиграни и в концертната ѝ практика.

В четвърта глава Теодора Атанасова разглежда камерното творчеството на Георги Арнаудов и конкретно „Три сонета по Микеланджело“ (2018), посветени на германската виолончелистка Аня Лехнер. Теодора Атанасова осъществява студийен запис на творбата (15.01.2024). При анализа ѝ отново се проявява задълбоченият аналитичен подход към индивидуалните композиторски идеи, реализирани в конкретната творба, като е подчертана и връзката текст – музика, осмисляща силновъздействащата изчистена звукова фактура („звуките се редят, сякаш рисуват дантелена розета“, Екатерина Дочева, в. *Култура*, 26.01.2018). Специално ще подчертая направените от дисертантката обобщени наблюдения: Сонетите се открояват с „възвръщането към изчистената звучност на античността, простотата на формите и усещането за медитативност, вгълбеност и тантричност ... анализирайки структурата и символиката на числото три, заложена във всички ключови елементи на цикъла, в произведението може да се забележи т.нар. формообразуващ принцип на триединство...“. И още: „Основен интерпретационен проблем и артистична задача пред виолончелиста е да осмисли драматургичната и емоционална дълбочина на произведението и да намери точен подход и израз на неговото специфично художествено времепространство“, което поставя и разнообразни изпълнителските проблеми – „специфичен подход към звука, разграничаване на звукоизвличането при използването на различни щрихи, диференцирано тембово оцветяване на отделните гласове, усет за

метроритмика и импровизация, процесуалност и драматургично осмисляне на тишината, усещане за пространственост“ (Дисертация, с. 121).

Изцяло приемам посочените шест приноса, като акцентирам на следните:

– За първи път от гледна точка на интерпретатора се анализират посочените четири произведения – значими образци в съвременната българска музика, като изпълнителската проблематика е разгледана в ракурса на индивидуалните композиторски подходи, реализирани в тях (принос № 1 и 2).

– Трудът има и практическа насоченост – във връзка с аналитичния интерпретаторски подход са предложени конкретни решения за преодоляването на заложените в съответните творби инструментални и интерпретационни проблеми, свързани с изпълнителския и педагогическия опит на автора (принос № 3).

– Осъществени са първи студийни записи на Ръченица оп. 1, № 6 на Петър Христосков (транскрипция за виолончело на Джефри Дийн) и „Три сонета по Микеланджело“ от Георги Арнаудов (принос № 4).

По темата на дисертационния труд има необходимите две публикации (едната под печат). Авторефератът коректно резюмира текста на дисертацията.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Имайки предвид избора на темата, подходът към нея и приносите при реализацията на поставените задачи и цели, както и респектиращата значима художественотворческа дейност на дисертантката, убедено **предлагам да бъде присъдена на Теодора Николаева Атанасова за дисертационния ѝ труд на тема „Интерпретационни проблеми в някои творби за соло виолончело на Петър Христосков, Димитър Христов, Николай Стойков и Георги Арнаудов“ образователната и научна степен „доктор“, професионално направление 8.3. Музикално и танцово изкуство.**

Препоръчвам след стилова редакция текстът да бъде издаден. Той ще бъде много полезен за всички бъдещи интерпретатори на тези произведения и на съвременна музика въобще, и особено на младите изпълнители.

Пожелавам много успехи в педагогическата и концертна дейност на Теодора Атанасова!

София, 21.04.2024 г.   *Проф. д.изк. Елисавета Вълчинова-Чендова*